

การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4
โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีท้บราษฎร์บำรุง)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1*

DEVELOPMENT OF A SOCIAL STUDIES TEACHING SYSTEM BASED ON
THE PRINCIPLES OF 4 IDDHIPADA WAT BUAKHWAN SCHOOL
(MEE THAP RAT BAMRUNG) NONTHABURI PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE 1

เอกไผ่ แก้วหอม¹, สมชัย ศรีนोक² และ พระมหาสมบุญ สุธมโม³

Akepathai Kaewhom¹, Somchai Srinok² and Phramaha Somboon Sudhammo³

¹⁻³คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: akepathai2@gmail.com

วันที่รับบทความ : 16 ตุลาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 28 ตุลาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 30 ตุลาคม 2568

Received 16 October 2025; Revised 28 October 2025; Accepted 30 October 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 2) พัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 3) ทดลองใช้ระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 และ 4) ประเมินและรับรองระบบ

Citation:

* เอกไผ่ แก้วหอม, สมชัย ศรีนोक และ พระมหาสมบุญ สุธมโม. (2568). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีท้บราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(6), 300-321.

Akepathai Kaewhom, Somchai Srinok and Phramaha Somboon Sudhammo. (2025). Development Of A Social Studies Teaching System Based On The Principles Of 4 Iddhipada Wat Buakhwan School (Mee Thap Rat Bamrung) Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 1. Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(6), 300-321.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

การเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชภัฏบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอนโรงเรียนวัดบัวขวัญ จำนวน 35 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ 1) แบบสอบถาม 2) แบบสัมภาษณ์ การวิจัยเชิงปริมาณวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (μ) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชภัฏบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 พบว่า ครูตั้งใจสอนให้ผู้เรียนมีฉันทะรักเรียนแล้วต้องขยัน ตั้งจิต ใช้สติปัญญาพิจารณาในเรื่องที่เรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนการสอน ต้องทำให้ผู้เรียนมีใจรักในวิชาที่เรียนก่อนแล้วอิทธิบาทข้ออื่น ๆ ก็จะเกิดตามมา 2) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามกฎข้อบังคับของกระทรวงที่กำหนดให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ ครูได้รับการประเมินผลการจัดการเรียนรู้และนำผลประเมินไปพัฒนาตนเอง 3) ผลการทดลองใช้ระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับวัย ด้านกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนนำประสบการณ์ไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพด้านสื่อการเรียน คือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และ ด้านการวัดและประเมินผล และ 4. ความพึงพอใจด้านบรรยากาศ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ ทั้งหมดอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบการเรียนการสอน, ระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษา, หลักอิทธิบาท 4

Abstract

This research article aims to 1) study the teaching of social studies according to the principles of the Four Bases of Influence, 2) develop a social studies teaching system according to the principles of the Four Bases of Influence, and 3) experiment with the use of a social studies teaching system according to the principles of the Four Bases of Influence. and 4) Evaluate and certify the social studies teaching system according to the four principles of

Iddhipada, Wat Buakwan School (Meetap Rat Bamrung), Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 1, the research format is research and development. The sample consisted of 35 teachers from Wat Buakwan School. The method of selection was purposive. There were two types of research tools: 1) questionnaires and 2) interviews. Quantitative research analyzes data using statistics of frequency (Frequency), percentage (Percentage), mean (μ) and standard deviation. Qualitative research uses content analysis and writes a descriptive report.

The research results found that 1) The teaching of social studies at Wat Buakwan School (Meetap Rat Bamrung), Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 1 found that Teachers intend to teach students to have a passion for learning and to be diligent, focused, and use their intellect to consider the subject being studied in order to gain understanding and apply the principles of the Four Bases of Power. 2) The teaching and learning format is in accordance with the Ministry's regulations that place learners at the center of learning. Teachers are evaluated for their learning management and use the evaluation results for self-development. 3) The results of the experiment using the social studies teaching system according to the Four Bases of Power found that the learning curriculum has content appropriate for the age. The learning process promotes learning experiences. In terms of learning activities, students can apply their experiences to their lives effectively. In terms of learning media, they can use newspapers and magazines, and in terms of measurement and evaluation. and 4. Satisfaction with the atmosphere, learning activities, and benefits received were all at a high level.

Keywords: Development of teaching systems, Social studies teaching systems, Four principles of influence

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษามีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องจำเป็นที่เยาวชนต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีศักยภาพสำหรับการดำรงชีวิตได้อย่างเท่าทัน ในศตวรรษที่ 21 กรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ประกอบด้วย ทักษะการเรียนรู้ (3Rs) ได้แก่ การอ่าน การเขียน การคำนวณ และนวัตกรรม (8Cs) ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การร่วมมือ ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และการบริหารจัดการด้านการศึกษาแบบใหม่ ทั้งนี้การเรียนการสอนเน้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เข้ากับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป (R. C. Kilbane & B. N. Milman, 2014) การจัดการเรียนการสอนในภาวะการณ์ปัจจุบัน หน่วยงานทางการศึกษาตระหนักและพยายามที่จะส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรทางการศึกษาปฏิรูปการจัดการเรียนการสอน โดยยึดแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการเผชิญกับสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานกับความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล (ราชกิจจานุเบกษา, 2559)

การเรียนการสอนในวิชาต่าง ๆ มุ่งตอบสนองต่อความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนอย่างยิ่ง แต่ในความเป็นจริงมักจะพบว่าผู้เรียนส่วนมากขาดความสนใจ ไม่ใส่ใจการเรียน ปัจจัยสำคัญคือการสอนของครู ซึ่งการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้ถูกละเลยมาเป็นเวลาช้านาน เพราะไม่ใช่วิชาที่เพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) การเรียนการสอนสังคมศึกษาที่ผ่านมาจึงเป็นการเรียนการสอนแบบสังคมศึกษาเชิงรับ (Passive social studies) ไม่ใช่สังคมศึกษาเชิงรุก (Active social studies) ที่เน้นการแก้ปัญหามากกว่าการให้ข้อมูล ในอนาคตจึงต้องเน้นการสอนสังคมศึกษาในลักษณะของการสร้างคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลง การแก้ปัญหาและการสร้างสังคมที่เป็นมาในแต่ละยุคเป็นอย่างไร ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด เพราะอะไร กรณีที่ไม่เป็นอย่างที่เป็นอยู่จะมีทางเลือกใด และอาจจำลองสถานการณ์ว่าถ้าใช้ทางเลือกอื่นจะเป็นอย่างไร การสอนสังคมศึกษายุคใหม่

จะต้องเน้นการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา การสื่อสาร การทำโครงการ และการฝึกให้มีผลงานใหม่ ๆ หรือทางเลือกใหม่ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นเองได้ การเรียนรู้สังคมศึกษาอย่างสร้างสรรค์หรือเชิงรุกจะทำให้สามารถสร้างสังคมที่เอื้อต่อชีวิตและสังคมยุคใหม่สำหรับอนาคตได้อย่างมีคุณค่า (อุเทน วาหา, 2560) โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กล่าวถึง การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือความสามารถในการ 1) สื่อสาร 2) การคิด 3) การแก้ปัญหา 4) การใช้ทักษะชีวิต และ 5) การใช้เทคโนโลยี ทักษะชีวิตเป็นทักษะสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องพัฒนาเป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม สภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น (วิภาวรรณ พินลา และ วิภาดา พินลา, 2561)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตที่สำคัญที่จะช่วยสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ผู้เรียนรู้จักความถนัดความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนสามารถแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์ และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลักเหตุผล หาทางเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด ผู้เรียนเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคลรู้สาเหตุของความเครียด และองค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น ผู้เรียนเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึก นึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555)

รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2563 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรีเขต 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีคะแนน

เฉลี่ยร้อยละ 29.99 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ และจากการรายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2559 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 พบว่าคะแนนเฉลี่ยกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 35.24 ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ เมื่อวิเคราะห์รายละเอียดรายสาระการเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 ควรเร่งพัฒนา คือ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2567) หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย พระพุทธองค์ทรงแสดงชาดกไว้มากมายความสำเร็จทั้งหลายปรากฏเกี่ยวข้องกับเรื่องอิทธิบาทด้วยเสมอ แม้แต่ในครั้งที่พระมหาบุรุษ ครั้นยังไม่ได้ตรัสรู้ ทรงเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก พระองค์นำบริวารออกเดินเรือข้ามมหาสมุทรเพื่อไปค้าขายเมืองมิถิลาระหว่างเดินทางเกิดอุบัติเหตุเรืออัปปางในท่ามกลางมหาสมุทร บรรดาบริวารจมน้ำเสียชีวิตทั้งหมด เพราะพวกเขาเกิดความท้อแท้ ไม่คิดเพียรพยายามว่ายน้ำสู้เพื่อเอาชีวิตรอด ส่วนพระมหาชนกนำอิทธิบาทมาใช้ คือ มีใจรักชีวิตของตน เพียรพยายามเอาชีวิตรอด เอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งในหน้าที่ตน และใช้ปัญญาพิจารณาวิธีว่ายน้ำ คือไม่ว่ายเร็วเกินไปและช้าเกินไป (ป๋วย แสงสาย, 2559)

การเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฏร์บำรุง) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 จะบรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากได้รับการส่งเสริมให้ยึดถือหลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาตน หลักธรรมนี้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่นำไปสู่ผลลัพธ์ตามที่มีมุ่งหวัง โดยประกอบด้วยองค์ธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจและความรักในสิ่งที่ทำ มีแรงปรารถนาในการสร้างผลลัพธ์ให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง 2) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ความอดทน และความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 3) จิตตะ หมายถึง การมีสมาธิ ตั้งใจ และจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำโดยไม่วกแวก 4) วิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุและผล รวมทั้งคิดค้นแนวทางปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนเป็นภารกิจที่ทำหาความสามารถของครูผู้สอน เนื่องจากลักษณะพฤติกรรมของผู้เรียนไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้ชัดเจนในระยะสั้น โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ครูจึงจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรม

การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักอิทธิบาท 4 เพื่อสร้างแรงจูงใจภายในและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษาที่บูรณาการหลักอิทธิบาท 4 จึงมีเป้าหมายในการปลูกฝังความรู้ควบคู่คุณธรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นพลเมืองดีในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีที่บวรราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1
2. เพื่อศึกษาพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีที่บวรราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1
3. เพื่อศึกษาเพื่อทดลองใช้ระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีที่บวรราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1
4. เพื่อประเมินและรับรองระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีที่บวรราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษา

สังคมศึกษาเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และ ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเน้นการเรียนรู้จากชีวิตจริงผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการมีส่วนร่วมในสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพจึงควรเน้นให้ผู้เรียนเกิด “การเรียนรู้เชิงคุณค่า” ควบคู่กับ “การเรียนรู้เชิงกระบวนการ” เพื่อให้สามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีจิตสำนึกพลเมืองดี (อัมพร ม้าคะนอง, 2561)

2. หลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาระบบการเรียนรู้อยู่

อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งส่งเสริม “ความสำเร็จของการกระทำ” ทั้งทางโลกและทางธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2545)

ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งที่ทำ เป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้

วิริยะ คือ ความเพียร ความมุ่งมั่นในการลงมือทำ

จิตตะ คือ การเอาใจใส่ตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน

วิมังสา คือ การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองผลของการกระทำ

การบูรณาการอิทธิบาท 4 เข้ากับการเรียนการสอนสามารถสร้างแรงจูงใจและสมรรถนะภายในของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืน (พระมหาสมชาย ฐิตวิริโย, 2560)

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการศึกษา

งานวิจัยของ กาญจนา วรรณม (2561) พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นฐานช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น และมีเจตคติเชิงบวกต่อรายวิชา สมจิตร ศรีแสง (2563) ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธ พบว่า การนำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ในแผนการสอนทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทำนองเดียวกัน พรชัย อินทร์ศรี (2565) รายงานว่า ครูที่ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยอิงหลักอิทธิบาท 4 สามารถกระตุ้นให้นักเรียนเกิดฉันทะและวิริยะ ส่งผลต่อพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้และวินัยในชั้นเรียน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเรียนการสอน

“ระบบการเรียนการสอน” หมายถึง การจัดองค์ประกอบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกันระหว่าง ผู้เรียน ครู สื่อ กิจกรรม และการประเมินผล เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษา (Dick & Carey, 2009) การพัฒนาระบบดังกล่าวต้องอาศัยวงจร PDCA (Plan-Do-Check-Act) เพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง (Deming, 1986) ในบริบทของโรงเรียนระดับประถมศึกษา การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรมและทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย (วิจิตร มูลสาร, 2562)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษา

จิราพร แสงทอง (2564) พัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน พบว่าผู้เรียนมีจิตสำนึกทางสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้น กิตติศักดิ์ ปานทอง (2566) พัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบ Active Learning ในวิชาสังคมศึกษา พบว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์และความเข้าใจเชิงลึกมากขึ้น วรรณ สายชล (2567) ศึกษาการพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้

หลักธรรมทางพุทธศาสนา พบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมเชิงบวกและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

6. สรุปสาระสำคัญจากการทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนพบว่า การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพควรเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ อิทธิบาท 4 ที่ส่งเสริมแรงจูงใจภายใน ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาไตร่ตรอง ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฎร์บำรุง) จึงสามารถนำหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนทั้งด้านความรู้และคุณธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R & D : Research & Development) พื้นที่วิจัยคือ โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฎร์บำรุง) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร คือ กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือครูผู้สอนของโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฎร์บำรุง) จำนวนทั้งสิ้น 35 คน (โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฎร์บำรุง), 2567) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงตามลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวางแผนการคัดเลือกอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเหมาะสม สามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้อย่างเที่ยงตรง และลดความเอนเอียงในการเลือกให้มากที่สุด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสอบถาม มี 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ตามลักษณะของคำถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) โดยถามสถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การสอน ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราษฎร์บำรุง) ใน 5 ด้าน คือ (1) ด้านหลักสูตร (2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน (3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน (4) ด้านสื่อการสอน (5) ด้านการวัดและประเมินผล โดยคำถามมีลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเรียนการสอน สังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชบุรีบำรุง) 2) แบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ มีเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชบุรีบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ใช้ศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ มีเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชบุรีบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เชิงปริมาณส่งแบบสอบถาม จำนวน 35 ชุด ให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามให้ เชิงคุณภาพ ติดต่อประสานงาน เพื่อนัดวันเวลาและสถานที่ที่จะสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยสถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (μ) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิเคราะห์เนื้อหาแล้ว เขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ที่ 1 การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชบุรีบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชบุรีบำรุง)

ครูผู้สอน	ผู้เรียน	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
รัก ตั้งใจในการสอน	รัก ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน	เกิดความรู้
หมั่นค้นคว้าหาวิชาใหม่ ๆ	บากบั่น เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อ	มีความพยายาม

เสริมสร้างปลูกฝังความคิด	ตั้งใจรับรู้สิ่งที่ทำ ทำด้วย ความคิด	มีสมาธิไม่เลื่อนลอยฟุ้งซ่าน
มีการวางแผน วัดผล คิดค้น แก้ไข	ไตร่ตรอง ทดลองหาสาเหตุ ผลดี-เสีย	หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ

จากตารางที่ 1 การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีท้บราษฎร์ บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 1 ครูตั้งใจสอนให้ผู้เรียนมีฉันทะ รักเรียนแล้วต้องขยัน ตั้งจิต ใช้สติปัญญาพิจารณาในเรื่องที่เรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การประยุกต์ใช้หลักอทิบาท 4 ในการเรียนการสอน ต้องทำให้ผู้เรียนมีใจรักในวิชาที่เรียนก่อนแล้ว อทิบาทข้ออื่น ๆ ก็จะเกิดตามมา

2. วัตถุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามกฎข้อบังคับของ กระทรวงที่กำหนดให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ ครูได้รับการประเมินผลการ จัดการเรียนรู้และนำผลประเมินไปพัฒนาตนเอง ทำวิจัยในห้องเรียนเพื่อแก้ปัญหาให้ครบทุก วิชา โดยการสอดแทรกคุณธรรมตามหลักอทิบาท 4 ส่งเสริมให้ผู้เรียน รักพอใจ ขยันมั่นเพียร ตั้งใจไม่ปล่อยวางธุระ และหมั่นตรวจสอบการพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตาม หลักอทิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีท้บราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานนทบุรี เขต 1 สภาพรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเป็นไป ตามกฎข้อบังคับของกระทรวงที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอน ให้ คำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ ครูได้รับการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ และนำผลประเมิน ไปพัฒนาตนเองให้ต่อเนื่องมีการทำวิจัยในห้องเรียนเพื่อแก้ปัญหาให้ครบทุก วิชา โดยการสอดแทรกคุณธรรมมุ่งเพื่อให้นักเรียนได้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้ตามหลักอทิ บาท 4 ส่งเสริมให้นักเรียน รักพอใจ ขยันมั่นเพียรพยายาม ตั้งใจไม่ปล่อยวางธุระ จิตใจจดจ่อ ตรวจสอบ ในการเรียนของตนเองในระดับที่มีคุณภาพดี ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียน การสอนสังคมศึกษา ตามหลักอทิบาท 4

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4	ผลการสอน		ระดับ
	μ	σ	
1. ด้านฉันทะ	4.00	0.72	มาก
2. ด้านวิริยะ	3.77	0.77	มาก
3. ด้านจิตตะ	3.82	0.89	มาก
4. ด้านวิมังสา	3.82	0.74	มาก
รวม	3.83	0.47	มาก

จากตารางที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชวรบุรี) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1 โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.83$, $\sigma = 0.47$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับมากไปหาน้อย มี 4 ด้านได้แก่ ระดับการสอนที่ใช้มากที่สุด คือด้านฉันทะ อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.00$, $\sigma = 0.72$) รองลงมา คือ ด้านจิตตะ อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.82$, $\sigma = 0.89$) และด้านวิมังสา อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.82$, $\sigma = 0.74$) ส่วนด้านที่มีสภาพการจัดการเรียนการสอนน้อยที่สุด คือด้านวิริยะ อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.77$, $\sigma = 0.77$) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า (1) ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับวัย พัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ปัญหา (2) ด้านกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะความสามารถอย่างถูกต้องและเหมาะสม (3) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนนำประสบการณ์ไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) ด้านสื่อการเรียน คือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (5) ด้านการวัดและประเมินผล จากผลงาน ผู้เรียนแสดงออก กระบวนการเรียนรู้ ผลผลิต และแฟ้มสะสมงาน โดยใช้คอมพิวเตอร์ตรวจ

3. วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อการเรียนโดยใช้ชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชวรบุรี) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1 ผลการประเมิน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อการเรียนรู้โดยชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีที่บารามบุรีบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี เขต 1

ข้อ	รายการประเมิน	μ	σ	ระดับ
ด้านบรรยากาศ				
1	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม	4.64	0.48	มากที่สุด
2	ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.75	0.44	มากที่สุด
3	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรมได้อย่างอิสระ	4.75	0.44	มากที่สุด
4	ผู้เรียนเกิดความคิดที่หลากหลาย	4.67	0.47	มากที่สุด
5	ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและกลุ่ม	4.75	0.44	มากที่สุด
	รวม	4.71	0.19	มากที่สุด
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้				
6	ส่งเสริมการตัดสินใจร่วมกับผู้อื่นได้	4.82	0.39	มากที่สุด
7	ส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล	4.75	0.44	มากที่สุด
8	ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิด	4.67	0.47	มากที่สุด
9	ส่งเสริมการกล่าคิดกล่าตอบ	4.71	0.46	มากที่สุด
10	ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์	4.71	0.46	มากที่สุด
11	ผู้เรียนเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาได้งายขึ้น	4.64	0.48	มากที่สุด
12	ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาและเชื่อมโยงความคิดได้	4.71	0.46	มากที่สุด
13	ส่งเสริมผู้เรียนยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	4.60	0.49	มากที่สุด
	รวม	4.70	0.15	มากที่สุด
ด้านประโยชน์ที่ได้รับ				
14	ทำให้มีความคิดที่หลากหลายมีมุมมองกว้างขึ้น	4.89	0.31	มากที่สุด
15	ทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองได้	4.75	0.44	มากที่สุด
16	ช่วยให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล่าตัดสินใจ	4.60	0.49	มากที่สุด
17	ช่วยให้การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข	4.75	0.44	มากที่สุด

ข้อ	รายการประเมิน	μ	σ	ระดับ
18	ทำให้ผู้เรียนนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในรายวิชาอื่นๆ	4.82	0.39	มากที่สุด
19	ช่วยให้การคิดเป็นระบบ ระเบียบมากขึ้น	4.64	0.48	มากที่สุด
20	ช่วยให้ผู้เรียนมีวินัย ตรงต่อเวลามากขึ้น	4.75	0.44	มากที่สุด
	รวม	4.74	0.16	มากที่สุด
	โดยรวม	4.72	0.09	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชูราษฎร์บำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 จำนวน 28 คน พบว่า โดยภาพรวมความพึงพอใจทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.72$, $\sigma = 0.09$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\mu = 4.74$, $\sigma = 0.16$) ด้านบรรยากาศ ($\mu = 4.71$, $\sigma = 0.19$) และด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ($\mu = 4.70$, $\sigma = 0.15$)

อภิปรายผล

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การจัดการเรียนการสอนรายวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชูราษฎร์บำรุง) โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครูให้ความสำคัญกับการประเมินผลและการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะผู้เรียนอย่างรอบด้าน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ วิภาพรรณ พินลา (2560) ที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยพบว่า การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความคิด และทักษะการวิเคราะห์เชิงเหตุผล ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการศึกษาไทยในอนาคต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูปลัดเมธาสัณห์ ฐิตโสภโณ (หงส์โสภ) (2564) เรื่อง กระบวนการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักพุทธวิธีสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษา ซึ่งพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนรู้ สื่อการสอน หลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และการวัด ประเมินผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในกลุ่ม สาระวิชาสังคมศึกษา

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการตรวจสอบคุณภาพของชุดการสอน สังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทบราษฎร์บำรุง) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พบว่า ชุดการสอนโดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ “มาก” คู่มือการใช้ชุดการสอนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ “มากที่สุด” และแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 6 แผน อยู่ในระดับ “มากที่สุด” เช่นกัน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาชุดการสอนมีคุณภาพ และสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

สาเหตุที่ชุดการสอนได้รับการประเมินในระดับสูง อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยได้ออกแบบ และพัฒนาชุดการสอนโดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสำรวจความคิดเห็นของครูผู้สอนใน โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทบราษฎร์บำรุง) ซึ่งส่วนใหญ่เห็นพ้องว่า การจัดการเรียนการสอนสังคม ศึกษาควรบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 เข้าสู่กระบวนการ เรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม แรงจูงใจ และความรับผิดชอบของผู้เรียน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูล เหล่านี้มาประยุกต์เป็นแนวทางในการสร้างชุดการสอน พร้อมทั้งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ คุณภาพในด้านเนื้อหา ความถูกต้อง เหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง

ชุดการสอนที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 2 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1) คู่มือการใช้ชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมบท นำ วัตถุประสงค์การจัดการเรียนรู้ แนวทางการสอน บทบาทของครูและนักเรียน บรรยากาศการเรียน รู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล
- 2) แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 6 แผน รวมเวลาเรียน 10 ชั่วโมง โดยมุ่งเน้นให้ กิจกรรมสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน สามารถนำไปทดลองใช้จริงและปรับปรุง ให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน

การพัฒนาชุดการสอนครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปิยนันท์ ทองทับ (2564) เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องวันวิสาขบูชา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งพบว่า ชุดกิจกรรมที่ออกแบบให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการค้นคว้าด้วยตนเองโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่ครูสร้างขึ้นอย่างเหมาะสมกับ มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น มีความกระตือรือร้น และสนใจ

บทเรียนมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษานี้จึงยืนยันแนวคิดที่ว่า การพัฒนาชุดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา สามารถยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า จากการนำชุดการสอนไปใช้จริงกับนักเรียนโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชวรบำรุง) พบว่า นักเรียนทุกคนจำนวน 28 คน มีผลการเรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของคะแนนเต็ม คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด โดยคะแนนเฉลี่ยจากการทำกิจกรรมระหว่างเรียนทั้ง 6 แผน อยู่ที่ 49.83 คะแนนจากคะแนนเต็ม 60 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.21 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.29 แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลการเรียนรู้ใกล้เคียงกันในระดับสูง

สำหรับผลการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน พบว่าผู้เรียนได้คะแนนเฉลี่ย 17.50 คะแนนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.50 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.79 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าชุดการสอนที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดอิทธิบาท 4 ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบตามองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เชิงพุทธที่เน้น “การสร้างแรงจูงใจภายใน” และ “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญลดา เทพวารินทร์ (2564) เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง หนูน้อยนักเศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่พบว่า ชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพ 87.43/72.67 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษานี้จึงสนับสนุนว่าการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สามารถส่งผลเชิงบวกต่อพัฒนาการด้านความรู้และทักษะของผู้เรียนในรายวิชาสังคมศึกษาได้อย่างชัดเจน

4. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีทับราชวรบำรุง) จำนวน 28 คน ที่ได้เรียนรู้โดยใช้ชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า โดยภาพรวมผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับ “มากที่สุด” เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ และด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านักเรียนรู้สึกสนุกกับการเรียนภายใต้บรรยากาศที่เปิดกว้าง และเป็นมิตรต่อการเรียนรู้ ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนจึงเกิดความคิดสร้างสรรค์ ความมั่นใจในตนเอง กล้าตัดสินใจ และมีความรับผิดชอบต่องานของตนเองและกลุ่ม นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำและช่วยเชื่อมโยงความรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจสาระเนื้อหาได้ลึกซึ้งมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำความรู้จากการเรียนไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ ปิยนันท์ ทองทับ (2564) เรื่อง การพัฒนาชุด กิจกรรมการเรียนรู้เรื่องวันวิสาขบูชา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งพบว่า นักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 77 (บ้านเนินสันติ) มีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมดังกล่าวในระดับ “มากที่สุด” เช่นกัน โดย เรียงลำดับความพึงพอใจจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านการออกแบบชุดกิจกรรม ด้านกระบวนการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับ แสดงให้เห็นว่าการออกแบบกิจกรรมการ เรียนรู้ที่คำนึงถึงความเหมาะสมของผู้เรียนและบรรยากาศในชั้นเรียน มีส่วนสำคัญในการสร้าง แรงจูงใจและเพิ่มพูนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้อันเป็นผลมาจากการวิจัย การสังเคราะห์ออกมาในลักษณะแผนภาพ ได้แก่ ระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 คือระบบ ซีวีซีวี (CVCV System) ดัง แผนภาพ

ภาพที่ 1 ระบบ ซีวีซีวี (CVCV System)

จากแผนภาพที่ 1 ระบบ ซีวีซีวี (CVCV System) แสดงถึงการเรียนการสอนสังคัมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 ระบบ ซีวีซีวี (CVCV System) สามารถอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

1. **พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น (C = Chanda) ฉันทะ** เป็นการเริ่มต้นนำเข้าสู่บทเรียน ใช้เรื่องที่สนใจ สร้างความพึงพอใจในการเรียนรู้/ทำงาน รัก ศรัทธา ในการเรียนการสอน มีความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจ มีความยุติธรรม รับผิดชอบต่องานที่ทำ รักให้ความร่วมมือบุคลากรผู้ร่วมงาน และมีความปรารถนาดีต่อสิ่งที่ทำ

2. **เพียรประกอบสิ่งนั้น (V = Viriya) วิริยะ** ได้แก่ เสริมสร้างให้ผู้เรียนขยันทำงาน มีความพยายาม เข้มแข็งอดทน เพียรประกอบความดี มีความบากบั่น เพียรหาความรู้เสมอ เพียรระวังไม่ให้เกิดอกุศล มีจิตใจแน่วแน่

3. **เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น (C = Citta) จิตตะ** ได้แก่ ความใส่ใจทำงาน/เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ฝักใฝ่ในงานไม่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย กระตือรือร้น แจ่มใส ชื่นบาน มีความรอบคอบ ไตร่ตรองอยู่เสมอ ละเอียดและนึมนวล

4. **หมั่นไตร่ตรองในสิ่งนั้น (V= Vimansa) วิมังสา** ได้แก่ ตรัสตรองก่อนจึงทำงาน ไตร่ตรองข้อบกพร่องเสมอ วางแผนปรับปรุง ยึดมั่นคุณธรรม พิจารณาเหตุผล เป็นคนมีเหตุมีผล และแก้ไขข้อบกพร่อง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 โรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชภานุบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 1 สรุปได้ว่า วัดอุประสงค์ที่ 1 ครูผู้สอนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีฉันทะรักในการเรียน ชยันใฝ่รู้ ใช้สติปัญญาพิจารณาและมีสมาธิในการเรียนรู้ โดยประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางในการสร้างแรงจูงใจและความเข้าใจในเนื้อหา วัดอุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเป็นไปตามแนวทางผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูได้รับการประเมินผลและพัฒนาตนเองต่อเนื่อง มีการทำวิจัยในชั้นเรียนและสอดแทรกคุณธรรมตามหลักอิทธิบาท 4 ผลการประเมินสภาพการจัดการเรียนรู้พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu=3.83$, $\sigma=0.47$) โดยเรียงลำดับจากด้านฉันทะ (4.00) จิตตะ (3.82) วิมังสา (3.82) และวิริยะ (3.77) วัดอุประสงค์ที่ 3 พบว่าการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมทั้งด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรม สื่อ และการประเมินผล ช่วยส่งเสริมการคิด การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริง ส่วนวัดอุประสงค์ที่ 4 พบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 28 คน มีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยชุดการสอนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.72$, $\sigma=0.09$) โดยเรียงลำดับจากด้านประโยชน์ที่ได้รับ (4.74) บรรยาการการเรียนรู้ (4.71) และกิจกรรมการเรียนรู้ (4.70) ผู้เรียนรู้สึกสนุก มีส่วนร่วม คิดวิเคราะห์ได้ดีขึ้น มีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก รับผิดชอบ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1. ควรให้มีการกำหนดนโยบายของโรงเรียนวัดบัวขวัญ (มีหีบราชภานุบำรุง) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 1 ในการนำหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในโรงเรียน 2. ควรให้ผู้บริหาร ครูผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาวิธีการบริหารโรงเรียนตามหลัก(อิทธิบาท 4 โดยต้องมีใจ ใช้ปัญญา เสียสละ อดทน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ 1. ครูผู้สอนควรมีการเตรียมตัวก่อนใช้ชุดการสอน ด้วยวิธีการสอนกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 โดยศึกษาแผนการสอน คู่มือครู สื่อการสอน รายละเอียดของชุดการสอนให้เข้าใจและจัดสื่อการเรียนการสอนให้ครบตามที่ระบุไว้ในชุดการสอน 2. เวลาในการทำกิจกรรมที่ระบุไว้ในชุดการสอน สามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม และความสามารถของผู้เรียน ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนบางคนมีทักษะการเรียนรู้ที่ต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1. ควรมีการศึกษาเรื่อง “ชุดการสอนสังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 กับนักเรียนระดับชั้นต่าง ๆ” โดยใช้เวลาในการเรียนรู้มากขึ้น 2. ควรมีการสร้าง “ชุดการเรียนรู้ด้วยการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในหน่วยการเรียนรู้อื่น ๆ หรือ

รายวิชาต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
ของนักเรียนให้สูงขึ้น”

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562)*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- กาญจนา วรรณม. (2561). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 ต่อความ
รับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารมหาวิทยาลัยนครนครพนม*,
5(3), 89–102.
- กิตติศักดิ์ ปานทอง. (2566). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบ Active Learning ใน
รายวิชาสังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน. *วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*, 19(3), 112–129.
- จิราพร แสงทอง. (2564). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาโดยใช้หลักปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 23(2),
45–59.
- ธัญลดา เทพวารินทร์. (2564). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง หนูน้อยนัก
เศรษฐศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่
ที่ 5. *วารสารมหาวิทยาลัยนครนครพนม*, 8(10), 262–270.
- ปิยนันท์ ทองทับ. (2564). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง วันวิสาขบูชา กลุ่มสาระการ
เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสาร
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 9(1), 86–96.
- ป๋วย แสงสาย. (2564). *พระเจ้า 500 ขาดิ ฉบับพิสดาร เล่มเดียวจบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ส. ธรรมกัคดี.
- พรชัย อินทร์ศรี. (2565). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อ
ส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 18(2), 77–91.

- พระครูปลัดเมธาลักษณ์ จิตโสภโณ (หงส์โสภา). (2564). กระบวนการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักพุทธวิธีสำหรับพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. ใน *ดุขฎินิพนธ์ ครุศาสตร์ดุขฎิปณทิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศีกษา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิ พุทธธรรม.
- พระมหาสมชาย จิตวิริโย (โอภาโส). (2560). การประยุกต์ใช้หลักอทิบาท 4 เพื่อการพัฒนา ตนในชีวิตประจำวัน. *วารสารธรรมะศีกษา*, 4(1), 1–12.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2560). *หลักการวัดและประเมินผลการศีกษา*. กรุงเทพฯ: แฮส ออฟ เคอร์ มีสท์. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติ.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2567). *พระราชบัญญัติการศีกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. เรียกใช้เมื่อ 2 กรกฎาคม 2559 จาก <https://www.mwit.ac.th/~person/01-Statutes/NationalEducation.pdf>
- วรรณ สายชล. (2567). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกของผู้เรียน. *วารสารศีกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 7(1), 23–38.
- วิจิตร มูลสาร. (2562). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาโดยใช้ หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นฐาน. *วารสารวิจัยทางการศีกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 24(1), 55–69.
- วิภาพรรณ พินลา. (2560). แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศีกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิด อย่างมีวิจารณ์ญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัย ทักษิณ*, 30(1), 30 – 39.
- วิภาวรรณ พินลาและวิภาดา พินลา. (2561). *การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบรวมพลังกับ PLC เพื่อการ พัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันทดสอบทางการศีกษาแห่งชาติ. (2559). *รายงานผลการทดสอบทางการศีกษา ระดับชาติขั้นพื้นฐาน*. เรียกใช้เมื่อ 2 กรกฎาคม 2559 จาก [http://www.newonetestresult.niets.or.th/Announcement Web/PDF/pdf](http://www.newonetestresult.niets.or.th/AnnouncementWeb/PDF/pdf).

- สมจิตร ศรีแสง. (2563). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์*, 14(1), 34–48.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.(2554). *แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิต บูรณาการการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- อัมพร ม้าคะนอง. (2561). การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ศึกษา*, 9(2), 102–115.
- Deming, W. E. (1986). *Out of the Crisis*. MIT Press.
- Dick, W., & Carey, L. (2009). *The Systematic Design of Instruction* (7th ed.). Pearson.
- Kilbane, R. C. & Milman, B. N. (2014). *Teaching models: Designing instruction for 21st century learners*. Boston: Pearson Education.